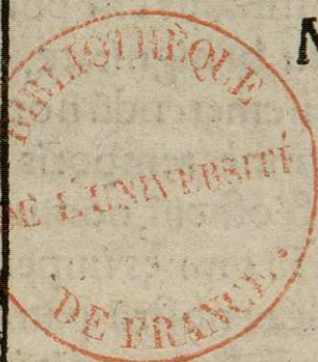

DE NVPER

SVB D. CAROLO REPER/
tis Insulis, simulq; incolarum
moribus, R. Petri Marty/
ris, Enchiridion, Domi/
næ Margaritæ, Diui
Max. Cæs. filiaæ
dicatum.

BASILEAE, ANNO
M. D. XXI.

MAGNIFICO EQVI

TI IOANNI CATENAE SALEDIENSI EX BE-
naco, diu quondā Maximiliani Cæs. Augusti, nunc diuæ Marga-
ritæ Augustæ filia medico clarissimo,
Adam Petri deditissimus.

INTEGRITATEM, summæ rei medicæ in te sci-
entiâ nulli non licet coniectura cognoscere, uir san-
ctissime, postq̃ te diuus Maximilianus, qui in eligē-
dis omnibus amicis, nedum in medico, in cuius ma-
nus ipsa uita tradenda erat, diligētissimus fuit, tanto
amore tam singulari familiaritate amplexus est, &
tam rara liberalitate fouit, ut uideatur nihil in te ornando accedere po-
tuisse. Præter hæc uidemus te filia suæ ab ipso dono relictum: quod uel
unum certissimo argumento est, te ei fidissimum & probatissimum fu-
isse. Tuæ uero naturæ bonitas & humanitas, tuus in bonarum literarū
studiosos fauor, ubiq̃ gentium prædicata sunt. Quis igitur, nō dico ni-
hil de te meritis, sed uel ignotissim⁹ adeo timidus esse possit, ut non au-
deat, a uiri omnium uirtutū genere cumulati, benignitate, etiā maxima
petere? Tam diuinus enim animus ad benemerendū non potest non
propensissimus esse. Quare nobis iādiu omnes temporis articulos, in
diuā Margaritam dominā tuam studium & officiū, nomine omnium mu-
sas amantiū, ostendendi captantibus (id em̃ omnes impense cupiūt, ut
æquū est, & ut iure debent, Quandoquidē te nostrū patronū, musarū
principem, & Ioannem Marnisium, uirū omnibus modis incōparabilē,
tā benigniter, ita splendide fouet.) Ecce iā tandē occasionē, quā cupi-
dissime arripimus, libellū em̃ illū de nuper insularū repertarū natura,
Petri Martyris, dñæ uestre Protonotarij, uiri quom in oībus bonis
literis cum primis docti, tū uero in omnium rerū natura & cognitione
indaganda præcipue diligentis, nūcupari illi uisum est: & pulchre cōue-
nire uidet̃, ut eius autoris opus quoq̃ ei dedicet̃, cui ipse est deuotissi-
mus. Id aut̃ quicquid ē, nostris typis imp̃ssum, te obtestamur ut ei red-
das, tuisq̃ uerbis ex musca elephantū facias apud Margaritam quibus
uis margaritis candidiorē, atq̃ eā certiorē reddas, omēs doctos, oēs bo-
nos nō nescios esse, se illi plurimum debere, ideoq̃ maiora aliquando
accepturā. Vale cū tuis basilice. Basileæ Nonis Ianuarij.

REVEREN. DO

MINI PROTONOTARII PETRI MAR
TYRIS DE INSVLIS NVPER RE
PERTIS ET ILLARVM GEN
TIVM MORIBVS LI
BELLVS.

X MEARVM decadū li
bellis in vulgus emissis col
ligere licet, Pater sancte, fu
gitiuos quosdam ad uicina
Darienē appullos nostro
rum libellos admirantes di
xisse, terras se aliquando in
coluisse, quorum habitato
res instrumentis uterentur
eiuscemodi, ac politice legibus parentes uiuerent, a
triaq; ac templa lapidibus constructa magnifice, plate
as etiam, stratasq; uias ordine composito ubi negoti
entur haberent. eas nūc terras nostri reperere, qui au
tores fuerint, quomodo res processerit, attente audiat
Beatitudo tua: Quādoquidem tuo throno subdenda
pro tempore in lucem prodeant hæc omnia.

De insula Cuba, quam Fernandīnam placuit appel
lari, Hispaniolæ occidentali proxima, Septētrionalis
tamē adeo ut Cancrī tropicus mediam secet Cubam:

a 2 Hispania

Hispaniola uero a tropico distet ad equatorē gradus aliquot. pauca tetigimus hactenus. In hac insula sex iam sunt oppida erecta. Primarium a diuo Iacobo Hispaniarum patrono nomen sumit. Natiuum est ibi aurum, & montanum, & fluuiiale. auro suffodiendo inuigilatur. Quo anno libelli mei portas clauserūt, tres Hispani ex antiquioribus Cubæ ciuibus, Franciscus Fernandes Cordubensis, Lupus Ocho. Caicedus, & Christophorus Morantes, nouas quærere terras instituunt. Est inquietus & semper magna moliens Hispanorum animus. tria instruunt eius generis nauigia, quæ appellat Hispanus Carauellas, propriis impensis: habita a gubernatore Diego Velasquem nauigandi potestate ex angulo Cubæ occidentali, qui sancti Antonii nomē adeptus est. Altum capiunt cum centum & decem uiris. Est hic angulus ad reficiēdas naues, ac aquationi, ac signationi aptissimus: cælo tantum & aqua contenti sex adnauigant inter Zephirū & Austrum dies, ac dimidium, quo tempore sex tantum & sexaginta se miliaria percurrisse arbitrantur. Stabant autem in ancoris ubicunq; sol cadēs illos deprehendebat: ne per ignotum pelagus errantes, scopulis illiderentur, aut harenosis uadis impliciti mergerentur. In insulam incidunt ingentem, nomine Lucatanam cuius initium incolæ Eccampi uocant. oppidū in litore situm adeūt, magnum adeo, ut Cairum illud nostri dixerint. hospitaliter ab incolis nostri suscipiūtur, ingressi

gressi sūma sunt repleti admiratione. turritas domos, tēpla magnifica, uias ordine stratas ac plateas, ac nūdi naria ibi agi cōmertia, reperiunt: lapideę sunt domus, aut ex lateribus & calce, arte & industria confectę: ad prima domorum impluua & primas habitationes p duodecim aut decem gradus ascenditur: non tegulis tātum, sed culmis aut herbarum fruticibus coopertę sunt. Mutuis se muneribus afficiunt: bullas aureas & ex auro fabrefacta monilia perpulchre formata barbari nostris, nostri autē illis sericeas ac laneas uestes, uitreos etiam calculos, & auricalchea tintinabula, muna illis grata, quia peregrina, sunt impartiti. Specula floccifaciebant nostra, quia illi lucidiora ex quibusdā lapillis assequuntur. Vestita est hęc gens non lana, quia pecudes non habent, sed gon sapio mille modis & uariis fucato coloribus. Fœminę a cingulo ad talū induuntur, uelaminibusq; diuersis caput & pectora tegūt, & pudice cauent, ne pes aut crus illis uisatur. Tempa frequentāt, ad quę primariū uias ex propriis domibus sternunt: Idolorum culturę indulgent, sunt Recutiti. summa fide negotiantur, permutando tamen sine percuniis. Cruces ornant. Vnde id habuerint interrogati per interpretes, dicunt aliqui, transiisse aliquando uirum quendam formosissimum per eos tractus, qui eis id insigne in sui memoriā reliquerit: Alij, obisse lucidiorem sole hominē in eo opificio. certi nil habetur. Aliquot ibi dies commorati, iam uidebantur incol-

lis esse molesti. nullius enim hospitis est grata mora longa. commeatum capiunt, recta tendunt ad occidentem per prouinciā Comi & Maiā dictas ab accolis, præterlapsi sunt, aquam tantum & signa ex itinere capientes, barbari littorales nostras admirabantur naues mari natantes, ad quas uisendas & foeminae permixtae uiris cum infantibus passim prodibant. Nam ex mari non sine stupore illorum ædificia, sed præcipue templa littoribus proxima, in modum arcium erecta prospectabant. Iacere tandem ancoras placuit ad miliaria centum, decē in prouincia, cui nomen Campechiū, cuius oppidum est domorum trium milium, amice se inuicem complectuntur, nauticam nostrorum artem, nauigiorum magnitudinē, uela, amplustra, resque cæteras barbari attoniti admirabantur. Vbi excussorum tormentorum tonitrua, fumosum ac sulphureum odoremque ignitum senserunt, a deo mitti fulmina arbitrabantur. In atrio Regulus nostros benigne magnificeque hospitatus est. Post sumptas more illorum epulas, in quibus pauones habent & altilia, uolucres etiā montanas & nemorales, ac aquatiles, perdices, coturnices, turtures, anates, & anseres, cuniculos, ultra hæc lupos, leones, tigres, uulpes, & quadrupedes agrestes ut apros, ceruos & lepores. Ducti sunt nostri cū regio comitatu ad latum compitum in oppidi latere situm: ostendunt nostris quadratum quatuor graduū erectum marmoreum, partim ex tenaci bitumine, partim

tim ex lapillis pulpítum: cui homínis inhærebat simu-
 lacrum super sculptum: adhærētibus illi duobus qua-
 drupedibus ignotis, qui marmorei homínis uterū, uti
 canes rabídi uidebantur uelle dilacerare. Serpens bí-
 tumine ac lapillis cōpacta, pedum longa septē & qua-
 draginta, uti bos magnus marmoreum leonē uorans,
 recentí cruore irrorata simulacro astabat, proxímí so-
 lo affixi erant tres tigní, quos tres alij lapídibus sufful-
 ti transuerfabant. In eo loco reos puniunt: in cuius rei
 argumentum, stratas uiderunt innumeras cruore illi-
 tas & confractas sagittas. & mortuorum ossa in uici-
 nam cortem proiecta. Domus & hic sunt ex calce &
 lapídibus edificatæ. Regulo Lazari nomen indiderūt
 quia Lazari die terrā ceperunt. Ab eunt ad milia inde,
 ad occidētem semper, quíndecim. Prouinciā captāt
 nomine Aquanil, cuius oppídum Mosco dicitur, Re-
 gulus Capoton, última acuta. Hostiliter in spectat no-
 stros hic regulus, insidias nostris struit, petentibus
 aquam, trans collem próximum fontes esse innuunt,
 qua iter erat per angustas semitas. Ex mutatis in fron-
 te coloribus, & arcuum & telorū gestamine, fraudem
 sensere, tendere ulterius nostri recusant. pallantes &
 imparatos adoriuntur nostros barbari, mille am-
 plius sternunt fugientes nostros, cenoso in litto-
 re, (erat enim ibi mare cenosum) implicantur, du-
 os & uiginti sagittis transuerberatos perimunt: reli-
 quos

quos maiori ex parte uulnerant. Tribus & triginta, in-
quiunt, classis ipsum prætorem Franciscum Fernanden
uulneribus percussum. Fere nullus euasit incolumis.
Si ad monstratos colles processissent, pempti fuissent
ad unum, Mœsti ergo redeunt, qui superfuere ad Fer-
nandinam insulam unde uenerant, ac cum fletu & ge-
mitibus ob relictos & præsentis uulneratos a socijs re-
cipiuntur. His intellectis Cubæ Fernandinæ, guberna-
tor Diecus Velasquē quatuor Carauellarū classē in-
struit cum hominibus circiter trecentis: Huic classicu-
læ præfecit nepotem suum Ioannem Grisaluam addi-
tis, subprætoribus Alfonso Auila, Francisco Mōtegio
& commēdatario Petro Aluarado, Nauclero autem
eodem Antonio Alamino prioris classiculæ rectore.
Idem iter capiunt, sed australius aliquāto ad milia for-
te septuaginta: turrim ex alto uident, terram minime.
Ea turri duce, insulā apprehendūt, nomine Cozumel-
lam, a qua suaues se olfecisse odores spacio trium mili-
ariorum uento inde perflante, inquit. Ambitu repe-
riunt esse miliariorū quinque ac quadraginta. plana est,
gleba fortunatissima, aurum habet, sed peregrinū ali-
unde allatum: melle abundat, & fruticibus, ac horten-
sibus, uolucribus etiam & quadrupedibus. Est horū
incolarum, ut breuibus absoluā, ea œconomia & po-
litica, quæ de Iucatana: domus, templa, uia, cōmertia,
uirorum ac foeminarum gestamina ex gonsapio non
lano uel serico. Domus lapideæ, culmo contactæ, ubi
sit la

sit lapidum penuria, sed ubi sit lapícidinarū copia, la-
 minis lapídeis conteguntur, marmoreos postes in ple-
 risq; uelutí apud nos pleræq; domus, habent. Turres
 ibi uetustas dirutarū uestigia redolentes reperierunt:
 Vnam præ cæteris graduū octodecim, ut ad illustria
 templa conscenditur. Nostras sunt admiratí naues, &
 nauticam artem, noluerunt hospites primo impetu, be-
 nigne eos tandem admiserunt: turrím conscendūt du-
 ce primario, quem sacerdotem credūt: Vexillum in ca-
 cumine sistūt, regi Castellæ imperiū adiudicāt, sanctæ
 crucis nomē insulæ assignāt, quia ad nonas Maij san-
 ctæ crucis festo sunt insulā ingressi. Cozumellā uero in-
 qūt, appellari a Regulo Cozumellao, cuius maiores ip-
 se iactat fuisse huius insulæ habitatores. Cameras in
 turri reperere, statuís tum marmoreis, tū fictilibus ur-
 forum simulacris instructas, quos unísono cantu ela-
 to inuocant, suauibus adolent odoribus, utí Pena-
 tes eos colunt: res ibi diuina celebrata est, sunt recut-
 ití. Regulus hic eleganter ex gonfapio uelamine in-
 dut⁹, pedís unius dígitos abscíssos habebat: natáti pí-
 scis uorax, quí Tuberón dicitur, uno morfu dígitos ra-
 ptauerat, laute copioseq; nostros aluit. Post triduum
 abeunt ad occidentē semper, uidēt procul montes, lu-
 catana erat insula, quæ a Cozumella quinq; tantū míli-
 bus passuum dístat, lucatanæ latus meridionale capi-
 piunt, putato continenti proximum circūeunt, illā ne-
 queunt uniuersam, ob frequentes scopulos, & ob ha-
 brenosa

renosa uada. Ad iam notum latus boreale Alaminus
Nauclerus naues reducit. Ad idem oppidum Campe
chiū & Lazarū Regulū, ad quē priores superiori anno
proficiscuntur, placide suscepti ad oppidū inuitantur:
inuitasse poenituit: ad lapidis iactū ab opido nostros
sistere iubent, accolæ abire imperant, aquandī petunt
copiā priusq̃ discedāt nrī, puteū, a tergo relictū mon
strāt, licere inde aquā haurire, aliūde minime inqūt: p
noctatū ē in uicino putei cāpo: diffidūt barbari, arma
torū tria circiter milia castra locāt, nō lōge a nrīs. pars
utraq̃ noctē duxit insomnē, illi nrōꝝ eruptionē in pa
gū, nrī barbarōꝝ ipetū repentinū ueriti, tubarū clāgo
rib⁹ & tympanorū boatu somnolētos excitabāt, ubi il
luxit, accedūt barbari, appellāt interpretes Cubenses
nrōs, quōꝝ idioma, si nō idē, cōsanguineū tñ. face thu
rea inter utrūq̃ agmen accensa, minantur internitionē
nī prius abire properauerint, q̃ fax extingatur, nol
le se hospites protestantur, fax consumitur, deuenitur
ad manus, perimūt e nostris unū, quē sagitta male scu
tatū reperit, multi feriuntur, ad tormenta quæ apud pu
teū erant locata, se reducunt nostrī, ut inde globos ia
culētur in barbaros, retrocedūt ad opidū barbari, mī
lites feruenti animo cupiebāt illos psequi, uetuit Gri
salua prætor. Inde procedunt ad Iucatanæ calcem ulti
mū, ducentorū reperiunt esse miliorū. amplius produ
ctā ab Oriente in Occidentē: portū petunt egregium,
cui nomē dedere, Portus desyderat⁹. Ad terras deinde
trans

trās fretāt alias, & terrā phēdūt Iucatanæ uicinā ab oc-
cidente, dubitāt sit insula, necne cōtinēti esse annexā
arbitrātur. Est ibi sinus quē suspicātur ambitū utraq;
terra, nil certī, Calluacā, als oloan ab accolīs hæc tell⁹
appellatur. Flumē ingēs ibi reptū dat suo furore in pe-
lag⁹ potabiles aq̄s: duorū miliū spacio a p̄tore Grīsalua
appellarūt flumē. Admiratī n̄ras moles mari natantes
barbari accolæ utrāq; fluminis ripā ad sex milia arma-
torū, scutis aureis, arcibus & sagittis, ensib⁹ etiā latis
& hastis adustis armatī obsidēt, phibituri descēsum
& littus tutaturi. Stat ea nocte ps utraq; in alīs, prima
luce ecce Canoas circiter cētū armatis plenas (dixim⁹
als, Canoas esse lēbos uniligneos) & hic se cubenses
interp̄tes, & hī sat cōmode cōueniebāt in lingua, pax
oblata p̄ interp̄tes admittitur, accedit una Canoa, reli-
quæ sistūt. Canoæ rector qd n̄ri q̄ritēt p̄ alienas terras
p̄conctatur, aurū cupe r̄ndetur, p̄mutatiōe tñ, nō gratu-
ito aut uiolēter, redit Canoa qd actū sit reguloreferūt
nautæ, accersit⁹ regulus uenit libēs. O narratu dignū
p̄ sancte. cubicularium ad se uocat Regulus, cubicula-
ria iubet afferre ornāmēta, ut p̄torē n̄rm Grīsaluam or-
net, imperat a calceo, incipit aureo illū induere, ocreas
thoracē, & quicquid armorū ex ferro, aut calybe solet,
catafract⁹ n̄r aliq; p̄diturus ad pugnā sibi sumere, uni-
uersum id ex auro miris modis formato Regulus Grī-
saluæ imptitur. Cōpēs at Grīsalua sericeis, laneis ac line-
is uestib⁹, rebusq; alijs n̄ratib⁹. In huius Iucatanæ ini-

tio quando in Cozumellam traicerunt, in Canoam piscatoriam inciderunt, nouem inerant hamis aureis piscantes incolæ inermes, capiunt omnes nil timētes. Ex illis unum agnouit hic Regulus, se tantundē auri missurum in crastinum pollicietur ad Grifaluan, quanti ponderis uir ille reperieretur, negauit redemptionem socijs inuitis prætor, illum retinuit, ac discessit, quid ultra faciat recogniturus, ad milia centū circiter, ad Zephyrum semper, sinum ingentem reperiūt, in quo tres parux insulæ sitæ erant, adeūt grandiores proh crudele facinus, pater sancte, proh truculentas hominum mentes, stomacho claudat portas Beatitudo tua, ne perturbetur, pueros puellasq; suis dijs imolāt passim: sunt recutiti. simulacra quæ colunt, partim sunt marmorea quædam alia fictilia. marmoreas inter imagines extat leo pertusa ceruice, in quam miserorum sanguinē proijciunt, ut inde fluat in lacunam marmoream. Quibus ceremonijs miserorum sanguinem litent referamus: non iugulis, sed pectoribus apertis ex infausta uictima cor eruunt, ex cuius calido cruore idolorum labia illiniunt, reliquum fluere patiuntur in lacunā. inde in apertum, cor & exta comburunt, gratum fumum dijs fore arbitrantur. Ex idolis unum est uirile, quod inflexo capite lacunam sanguinariam superinspectat, tanquā acceptans sacrificium hostiarum. torulos brachiorum & femorum, ac surarum pulpas edūt. precipue si hostem bello uictum sacrificauerint. Riuum concre
ti san

ti sanguinis, ueluti ex carnificina exeūtem reppererūt. ex insulis uicinis ad id facinoris miseros transportāt, capita cadaueraq; ibi truncata uiderunt innumera integra etiam pleraq; uelaminibus cōtectā. Vniuersi tractus illi auro gemmisq; abundant. perrans insulā unus enostris, in duos semisuffusos urceos alabastrinos pulchre laboratos lapillis incidit, diuersorum colorū plenos. Aiunt lapillū se repperisse, qui missus est ad gubernatorem, ualoris duorum milium Castellanorū auri. Sacrificij hanc insulam appellarūt. Extant & in huius Colluacanæ lateribus aliæ sitæ insulæ, in quib⁹ solæ mulieres habitant sine uirorum cōmertio. putāt aliqui Amazonico uiuere more: qui prudentius rem ponderant, cœnobitas esse uirgines, secessu gaudentes, uti apud nos, & multis in locis apud ueteres Vestales, aut Bonæ dæ sacræ. Certis anni temporibus traiciūt ad eas uiri, non coitus causa, sed moti pietate, campos & hortos illis composituri, quo cultu queant uitam ducere. Fama tamen uiget, esse alias insulas fœminarum sedes, sed corruptarum. quæ mamillam a teneris scindunt, quo facilius queant sagittariā artem exercere. Ad easq; traicere coitus causa uiros, nec retinere mares. fabulam puto. Ad littus ergo Colluacanæ terræ se applicant nostri, placide negotiātur, aureum Regulus cacabum, armillas, torques, bullas, multaq; præterea diuersorum generum monilia nostris impartit⁹ est, nostri contra nostratibus illum alacrem reddunt.

Figere hic pedē, & coloniam deducere cupiebant: prohibuit Grifalua prætor, desperatis animis uixerūt eo tempore cōmilitones in prætorē. Turrītis constat ædificijs hæc prouincia, oppidis amplissimis, quindecim, & alicubi uiginti miliū domorum se aliqua uidisse attestantur. Sunt nō ubiq; cōnexæ domus, hortis & cortibus intersecātibus, multæ distāt a seipsis: plateas habent moenibus circūseptas, in quibus fora nundinasq; exercent, uias ordine stratas, furnos, fornacesq; calcē ac lateres coctos habent, figulos, lignariosq; fabros, & artifices mœchanicarūq; artiū omniū opifices affeuntur egregios. Potanchanus hic regulus dicitur, regio Palmaria, eius oppidū regiū aiunt esse domorum quindecim miliū. Quādo nouos hospites suscipiūt, q pacē in illis terris admittunt, in amicitix foedus sibi ipsi cū nouacula uel gladio lapideo sanguinis parūper ex lingua uel manu, aut lacerto, uel alia quauis corporis pte, hospite inspectante eruūt. sacerdotes uiuūt cœlibes & incorrupti. quid sit coire nemo itelligit donec nubat. Nefas & morte piandū est aliter accidere. In fœminis mira castitas. Licet unicuiq; potētī, postq; unā duxerit uxorē, habere pellices quotquot uoluerit, sed nupta adulterio cōprehensa uenditur a marito, primario tñ principi, a quo licet mulieris propinquis illā redimere. Nemini non cōiugato, phas est iungi in mensa, uel eadē lance uesci, aut poculo bibere, parēq; se cōiugato se præbere. Augusto Septēbriq; mense quinq; ac tri

ac triginta dies abstinet, nō a carnibus modo, quas assequuntur optimas, sed neq; piscibus uescuntur, aut re aliqua, quæ sanguinē nutriat. hortēsis ac legumīnibus illos dies pagunt. Menses uiginti dierū numero claudūt, Annū uero mensibus uiginti, aliquot ibi dies lautos egere. Abeūt, littus idē secuti: regulū cōueniūt aliū, cui nomē dedere Ouandus: regulus ubi nostros aurū cupere intellexit, laminas cōflatas attulit aureas, se copiā eius metalli desyderare prætor significauit p̄ interpretes. Postero die aureū hominis simulacrū, pygmeū, flabellūq; aureū, & artificio uario laruam iubet afferri, calculorūq;serta, pectoraliū & bullarū copiā, & diuersorū generū ornamēta & uariorū colorū lapillos nris est imptitus, dapibus quoq; lautissimis p̄sapide cōditis saturauit. In littore inuitatos p̄peranti cursu, frondētib; ramis ex reguli mādato erectis, ilico scenis cōtegebāt, inertes in ramis ferēdis, familiares regulus pcutiebat sceptro, qđ manu gestabat, serui demisso uultu q̄cūq; uerbera patiēter sustinebāt: Interrogatus, ubi nā aurī tanta colligeretur copia, p̄ximos digito monstrauiť mōtes, & flumina ab illis decurrentia. Sunt hīj fluminib; ac lacub; adeo assueti, ut idē illis sit natate, quod terra incedere. mergūtur flumine qñ aurū placet colligere, manusq; harenis efferunt plenas demū de manu in manū cribrantes harenā, aurū delīgūt. Spatio duarū horarū dicūt auro implere cannulā digitalē, de suffumigijs & harū terrarū odorib; dulciā mollia

molliaq; dici queūt, quæ prætermittimus, quia magis ad effœminandos animos faciunt, q̃ ad bonos mores. Puerum annorum duodecim oblatum a Regulo recu-
sauit prætor, puellam admisit pulchre ornatam, socijs inuitis puerum abiicit. Ex lapillis ab hoc Regulo ha-
bitis, unum scribunt esse ualoris duorum miliũ castel-
lanorum auri. Discedunt tandem ab hoc Regulo au-
ro & gemmis onusti. Grisalua prætor unã e Carauel-
lis ad patrum gubernatorẽ destinat ad Fernandinã
cum nuncijs & habitis auro & gẽmis. Littus interea
secunt reliqui occidentem uersus, una uero propius
fere littus abradebit, qua Franciscus Montegius sub-
prætor uehebatur, duæ per altum tendebãt in prospe-
ctu: admirati accolæ, rem nouam miraculo ascribunt.
duodecim ad Montegium ueniunt Canoæ, per inter-
pretes colloquũtur, benigne se inuicem salutant, sup-
plices orant incolæ ut descendant, magna pollicentur
si Regulum patriæ adierint. precibus eorũ negat Mõ-
tegius se posse annuere, quia socij nimis a se distarent
contentos tamen dimisit datis quibusdam nostratib⁹
muneribus illis gratis, quia ignota sunt. Celebre opi-
dum aliud adeunt, ad littus sese applicāt una tres, Ca-
marellæ prohibentur ab accolis descendere, scutis, ar-
cubus plenīs pharetris, & ligneis latīs ensibus atq;
hastis adustis armati, ad nostros prodeũt: sagittas ia-
culantur eminus illi, tormentorum globulos in bar-
baros nostri. Machinarum strepitum admirati, ac fu-
rore

rore perterriti, aufugiunt, pacem optant. Iam cōmea-
 tus nostris deficiebāt, iam quassatæ longis itineribus
 naues erant: Ad insulam igitur Fernandinam factis &
 repertis antedictis, cōtētus Grisalua, socij haud qua-
 quā, reuertūtur. Nunc diuertendū est parumper, &
 alia nauigatio pertractāda. hinc ad has regrediemur
 terras, quas nostri repetierūt. Diecus idem Velasquē
 gubernator eodem fere tempore, quo classē eā qua-
 tuor Carauellarum parauerat, aliam destinauit unius
 Carauellæ tantum, & uno Bergantino comite, cum ui-
 ris quinque ac quadraginta, uiolentas hī manus in acco-
 las exercuerunt. Idolorum sectatores sunt, & recutiti,
 propterea licere illos trahere ad aurum suffodiendum
 putauerunt. Sunt littori continentis in modum proxi-
 mæ paruæ insulæ multæ, ubertate solī, & fortunatissi-
 ma gleba, beatæ. Guanapan Guanguan Quitilla, ex
 una istarum tercentum rapiunt utriusque sexus accolæ.
 (huic insulæ imposuere nomen sanctæ Marīnæ) in Ca-
 rauellam hos inculcant, & ad Fernandinam tendunt,
 Bergantinum cum socijs quinque ac uiginti relinquunt
 qui dent operam uenationi hominū ulteriori. Portus
 quemprehendit Carauella, Carenas dicitur, distat is
 ab angulo Cubæ primario diui Iacobi, milia ducenta
 quinquaginta. Hæc insula est longissima porrecta ab
 Oriente in Occidentem, quam cancri tropicus interse-
 cat. Miserorum uindictam quærete fortuna, e custodi-
 bus in terram descendunt quidā, pauci remanent. Na-

c. et oc.

Et occasione recuperandæ libertatis insulares, raptis nostrorū telis ruunt in custodes, perimunt sex: desiliūt in mare reliqui: Cauarella potiuntur insulares, regere illā didicerant, redeunt in patriā. sed primo in eādē insulam uicinā descendunt, Carauellā exurunt, tela secum asportant, lembis traſciunt ad suos, relictos nostros cū Bergantino adoriuntur, prostrāt, perimunt: que uasere infelices ad Bergantinū pfugiunt. Arbor est lit tori p̄xima, crucē in eius arboris cacumine locant & superiorē arboris corticē his uerbis inscribūt: Vanuis Aldarieci. Est Dacien fluuius, in cui⁹ rīpa sitū est oppidū putati cōtinentis primariū. Re intellecta gubernator in relictos auxiliū p̄pere mittit naues duas, bellatoribus onustas. sero sapiunt, res iā acta erat, crucē secuti littus adeunt: literas legunt arbori isculptas: nō ausi sunt fortunā tentare: cū desperatis egregie armatis p̄cipue recedūt, ex insula p̄xima isti tanq̄ lepores abducunt utriusq̄ sexus quingētos, eadē causa arbitrati iure merito posse id efficere, quia recutiti. Idē his euenit ad Fernandīnā applicatis, unū enauibus ferociter aggrediuntur, acriter dimicādo, custodes Hispanos perimunt quosdā: ceteri sese in mare p̄iiciunt, & ad sociā, quæ p̄xima erat, Carauellā, adnatant, una oēs cū sup̄stite Carauella raptatā adoriuntur. Dubia fuit quatuor horarū spacio uictoria, pro libertate recuperanda tā uiri q̄ foeminæ rabide pugnabant, ne adeptam amitterent prædam, Hispani acrius dimicabant, uicerunt

uicerunt Hispani tandem, quia pertractādis essent agi-
 liores, in mare sese proiciunt uicti barbari, cum lin-
 tribus recolliguntur, tum ferro perempti in certamine
 tum aquis suffocati circiter centum defuere ex Hispa-
 nis pauci. ad diui Iacobi oppidum & aurifodinas tra-
 huntur. Ad aliam dehinc tendūt e uicinīs insulis, quæ
 sunt ibi frequētiores, q̃ in nostro ionio symplegades,
 quarum congeriem Archipelagus uulgus appellat.
 hostiliter suscipiuntur, quotquot e nauibus descen-
 derunt, perempti aut percussi sunt. putant hanc esse in-
 sulam, Ioannes quidam Pontius, unius classiculæ præ-
 fectus adiuit, & perturbatos reliquit: fugatur ab acco-
 lis, floridāq̃ appellauerat, quia resurrectionis die eam
 insulam reppererint, uocat Hispanus pasca floridum re-
 surrectionis die. Sex & uiginti inquit, se uidisse in-
 iulas, sed a colono prius præterlapsas, tanq̃ Hispanio-
 æ Cubæq̃ custodes, in quibus ueniētes Oceani pel-
 læ illiduntur. Natiuū in plærīsque Granatū aurū reperi-
 unt: monilia & isti uaria gestant, & laruis utūtur, tū li-
 gneis deauratis, tū aureis ppulchre ornatis. Opifices
 sunt ubiq̃ argutissimi. Ex laruis unā secū attulit Franci-
 scus Chieregattus, T. B. nuncius ad nostrū Cæsare in
 Hispania, ex ea colligere licebit, q̃li polleant ingenio.
 Nouacularū structurā mirū est uidere, ex lapidibus
 flauis quibusdā diaphonis uti crystallinis eas formāt,
 & cū eis radunt haud secus ac si ex egregio chalybe
 factæ essent, Sed, quod spectatu dignum est, quando
 c 2 obtusam

obtusam iam habent ex exercitatione aciem, non co-
te, non lapide, neq; puluere illas acuūt, sed tantū aqua
imposita temperantur. Sunt & apud hos instrumēto-
rum & elegantium rerum mille genera, quæ longum
esset narrare, ac forte T. B. grauibus negotijs impli-
citæ tædiosum. Redeamus ergo unde sumus digres-
si ad Cozumellam, Iucatanam, ac Colluacanā siue Ol-
loam, terras dītes ac elysias recenter repertas. a quibus
diuerteram reuertor. ubi quanti sint momenti tractus
illī, cognitū est, Cubæ insule habitatores Hispani, gu-
bernatore Annuncte, nouā classem instruunt Carauel-
larum decem, cum uiris quingētis, additis, uti leuis ar-
maturæ, equis duobus bergantinis, quorum opera u-
tuntur ad uadosa littora, frequentium scopulorum di-
scrimina tentanda. Equos nauibus imponunt quinq;
mares, foemellas uero sedecim bello aptas. Fernādum
Corchesium, qui tūcerat prætor urbanus, generalem
eligunt classis gubernatorem & prætorem, sub præto-
res uero Alfonso Fernandem Portucarerium, Franci-
scum Montegium, Alfonso Auilam, Alueradum cō-
mendatarium Spatensem, Ioannem Velasquē Díecū
Ordassum. uentum sequuntur eūdem, ab angulo Cu-
bæ ultimo, ad Occidentem, quā primū Franciscus Fer-
nandes Cordubensis, mox Ioannes Grísalua, ad pro-
spectum insulæ sacrificiorum, de qua mentionem feci-
mus, deueniunt, insperatus acer turbo captare terrā ue-
luit, uersis illos uestigijs ad Cozumellā Iucatanæ ori-
entalem

entalem fera tempestas transportauit. portum habet unicum hæc insula, cui nomen, sancti Ioannis porta, latine indiderunt, sex oppidis tantum contenta est, & aqua puteali, aut cisternali, fluminibus caret & fontibus, quia plana. quinque tantum, ac quadraginta mille passuum specio ambitur. Aufuginnt incolæ ad syluas nemorosas, oppida deserunt præ timore. uacuas domos ingrediuntur nostri, patrijs fruuntur cibis, domorum ornatus uariorum colorum, aulaea, ueste scq, ac lodices amaccas appellant, ex gonsapio natiuo reperiunt. En pater sancte, habent etiã innumeros libros. de his cum cæteris ad nouum Cæsarem nostrum aduectis late dicemus. Perlustrant uniuersam nostri milites, compositis tamen agminibus, ne qua uis ingrueret, paucos reppererunt accolas, una foemina comite, per interpretem Cubensem, & Iucatanos tres alios abductos a primis Hispanis, foeminam hortantur, ut absentes accersat regulos. foeminæ familiares erant accolæ cum ea ducti, a foemina uocati per nuncios ueniunt reguli, fidem amicitiae præstant, domos patrias alacres repetunt, multa ex raptis supellectilibus restituuntur, idololatrias & recutitos esse reperiunt: pueros puellasq, Cemibus imolant. Sunt Cemes nocturnorum lemurum simula chra quæ colunt. Interrogatus a me Alaminus Nauclerus, Franciscus Montegius, & Portucarerius nunciij, qui regi munera attulerunt, unde imolandos habebant pueros puellasq. Ab insulis collateralibus, inquit

C 3 untue

unt uænum ducuntur permutatione auri aut aliarum
 mertium. Nusquam enim feralis monetæ dira sollici-
 tudo in tam uasto terrarū spacio habitatores premit.
 idem aiunt de reliquis nuper inuentis insulis, e quib⁹
 duas nominant Destam & Sestam, ubi nudī degunt,
 Puerorum puellarumq; inopia canibus litant. Canes
 alunt comedendos, uti cuniculos alit gens nostra, nō
 sunt latrabiles, rostro uulpino, quos ad esum destināt
 Pullos castrant, ad sobolem procreandam foeminarū
 copiam, marium numerum exigū seruant, uti de ouī-
 bus pastores nostri, Pinguescunt castrati usq; ad qua-
 drimestre mirum in modum. Ab his sacris nostri il-
 los deterrent, nephas esse ostendunt, legem petūt quā
 sequantur, esse deū unicum qui cœlum creauit ac ter-
 ras bonorū omniū datorem, sub triplici persona uni-
 tum in substantia, facile persuadent: Cemes perfringi
 patiuntur: beatæ uirginis imaginē depictam a nostris
 præbitā in sacro sui templi loco sistunt, templū ac eius
 pauimenta uerrunt, & abradunt, crucem ob ipsius dei
 atq; hoīs laudē, ob salutē humani generis superimpo-
 sitā recordatione adorandam receperunt, in templi ca-
 cumine unā ingentem ligneam locant. conueniunt o-
 mnes deiparæ uirginis cum tremore reuerenti figurā
 suppliciter ueneraturi. p̄ interpretes significarūt hī ac-
 colæ esse ī Iucatana uicina īsula Christianos captiuos
 septē, qui ad eā, tēpestatibns raptati, appulerāt, quin-
 q; tm̄ mīliorū spacio dirimitur a Iucatana hæc īsula.

Quinqua

Quinquaginta viros cum duabus carauellis prætor Cornelius ad id negotii destinat perquisitores, Cozumellanos tres secum aduehū cum literis ad Christianos, si qui reperiantur: quod egregium facinus sint acturi, si aliquem adduxerint, ostendit, rem ardentem commendat, ab illis namque sperat lucidiorem sole se tractuum illorum omnium notitiam habiturum. Abeunt bonis auibus sex dies eis assignantur ad reditum, octo expectarunt: demissos in terram Cozumellanos nuncios trucidatos aut detentos suspicati sunt: illis relictis, redeunt ad Cozumellam nostri. De discessu ex Cozumella cogitabat iam uniuersa classis, opposita illam vis maris detinuit. Ecce ab occidente Canoā inspectant uenientem ab Iucatana, christianum unum e captiuis aduehit, septennio is uitam degerat apud Iucatanos, Hieronymum Aquillarem nomine, uirum Astigetanus Vandalum, quo gaudio se inuicem fuerint complexi, casus loquatur: infelicem sortem suam, & sociorum una amissorum enarrat, auditur attentis mentibus. nec dissonum fore arbitror nec tuæ beatitudini molestum, si rem ut accidit, recensuero. In meis Decadibus mentio facta est de nobili quodam Aldiuiā ab Darienensibus missō. sinus Vrabæ in putato continenti habitatoribus, ad Hispaniolā, admiranti Colono: pro regi & senatui regis (ad quos pertinet putati continētis remediū) significatū quod regi oī penuria urgerentur, sinistris auibus miser Aldiuiā puinciā suscepit in Iamaicæ insulæ hispaniolæ Cubæque

hæ laterali a meridie prospectu repentinus uortex in
harenosas detulit syrtes. Ea uoracia, cæca uada Hispa-
ni uocāt Viperas & quadranter uiperas, quia ibi mul-
tæ naues implicātur, uti uiperina cauda lacerti, discin-
ditur Carauella, uix Alduue & socijs triginta licuit in
Carauellæ scapham descendere. sine remis, sine uelis
misere raptantur a pelago defluenti, diximus nāq; in
Decadibus, esse ibi maria perpetuo fluxu labentia in
Occidentem tredecim errarunt dies inscijs quo tende-
rent, nil esui aptum reppererunt unquā, septem ex eis
consumpsit fames, fuerūt ipsi marinis piscibus esca, in
Iucatanam transportantur. Superstitēs iam inedia de-
ficientes in crudelis reguli potestate inciderunt. Val-
diuam prætorem una & socios quosdam trucidauit,
mox imolauit Cemibus, demū cū unitatis amicis co-
medit. Hostes aut, aut appulsos hospites hi depascūt,
de reliquo, a carne humana abstinet. Hic Hieronym⁹
Aquillaris, & socij sex in tertium diem immolandi ser-
uabantur, nocte ruptis uinculis truculenti manus tyrā-
ni euasere ad Regulum huic infensum, Supplices con-
fugiunt, admittuntur, sed in seruitutē. Admirandū au-
ditu est de huius Aquillaris genitrice. ubi rem intel-
lexit, illico insaniuit præ dolore, licet in nube tantū fi-
lium audiuerit, in potestatem carnes humanas edenti-
um incidisse. hæc si quando carnes assas inspectat, aut
ueribus affixas, clamoribus domum replet, inquiēs
en matrem omnium miserrimā, en filij mei frustra. Ha-
bita

bita igitur epistola prætoris Aquillaris per Cozumel
 lanos nuncios, coram Regulo hero, qui Taxmarus
 dicitur, quid Cozumellani afferant enarrat, de potētia
 regis eorū qui ad eas partes appulerunt, deq; uirorum
 fortitudine, de illorum beneficentia in amicos, de sæui
 tia in detractantes, uel eorū postulata respuentes, mul
 ta edisserit: tremementem reddidit Taxmarum. det ope
 ram, ne hostes suam ditionem ingrediātur, seruum ro
 gat, sed pacato ueniant animo. Pollicetur Aquillaris
 pacem, & si opus fuerit, contra hostes auxilium & fa
 uorem. Aquillarem dimittit, tresq; illi dat familiares
 comites: ita iunctim traſciunt ex Cozumella in Iuca
 tanam, ad flumen, Alamino Naclero regente, alias re
 pertum, tendunt: fauces eius harenis erant conclusæ,
 uti de Nilo ægyptio legitur, flantibus Ethesijs, propte
 rea maioribus non licuit nauibus aduerso flumine p
 cedere, quamuis sit altas huiusmodi nauibus aptū su
 scipiendis. in bergantinos & nauium lintres ducentos
 uiros in littus exponit prætor. per Aquillarem pax of
 fertur. Quid sibi uelint percunctantur accolæ: Dapes,
 inquit Hieronymus Aquillaris. Spacium erat ingens
 hareno sum ad latus oppidi, illuc tendant, insinuant ac
 colæ. eunt. postero die afferunt gallinas octo earū mo
 re, quæ sunt pauonibus neq; minores, neq; insipidio
 res, suffusci coloris, & tantum Maijci, quantū uix suf
 ficeret decem famelicis. Est autem Maijtium frumen
 ti granum quo ipsi panem conficiunt, nostro pannico
 d non

non multum dissimile. Protestantur una ut inde discedant, propere ingens armatorum, ad nostros discedere renuentes, multitudo cōcurrit, iterum, quid sibi uelint per alienas terras uagantes, interrogant: pacem se cupere, per Aquillarem respondent nostri, & rerum permutatione dapes, aurumq; si aurum possident: nolle se pacem aut bellum cum eis, respondent, abeāt iterum, ni malint usq; ad unum trucidari: nolle abire, nostri inquit, non habita ciborum copia, quæ alendis militibus præsentibus sufficiat, crastinū adferēda cibaria signant, mentiti sunt: mane sequēti nostris, qui castra locant in harena, & fuerant pernoctati, tantundem afferunt epularum, & sui Regulī nomine iubent abire. Cupere se oppidū uidere, & potiores dapes, nostri dicunt. Recusant illi, & terga uertūt submurmurātes, inedia uostri urgebātur, uictū quærere coguntur. In terrā mittit subprætores prætor, cū uiris centū quinquaginta: Per diuersa tendunt ad oppidana rura, e turmis unā, obuī barbari male tractabant, non longe ab erāt socij audito strepitu, laborantibus socijs opē ferunt, Alia ex parte prætor tormenta in bergantinos & scaphas locat, ad littus se applicat cū reliquis militib⁹, littus tutaturi, & prohibitori descensum: properanti cursu ad pugnā parati, occurrūt barbari, sagittis & iaculis eminus nostros impetunt, feriūt imparatos, uiginti circiter tormenta in hostes prætor exonerat, Strage globorū & stridore, ac flammæ eruptione perculsi per

si perturbantur, in palantes crurū tenus, in aquas se p-
 riciunt, & nostri hostes insequuntur fugientes, una cū
 perterritis oppidū ingrediuntur, Continuo cursu bar-
 bari transiūt opidū & domos deserūt. Ad fluminis ri-
 pā. Protentum dicunt esse oppidū, quantū non ausim
 dicere. mille quingentorū passuū, ait Alaminus Nau-
 clerus, & domorū quinque ac uiginti milliū, stringunt
 alij, ingens tamen fatentur & celebre, hortis interse-
 cantur domus, quæ sunt egregie lapidibus & calce fa-
 brefactæ maxima industria & architectorū arte. Ad
 quas sedes habitabiles per decē & duodecim alicubi
 gradus ascenditur, & spatijs interiectis secantur, Nemi-
 ni quidē licet uicini murū trabibus onerare, sunt do-
 mus oēs, triū domorū intercapedine, separatae, culmis
 tamen & paleis coopertæ maiori ex parte, lapideis la-
 minis pleræque. Quadraginta hoīm milia barbari p-
 fesi sunt eo die pugnae interfuisse, uictos tñ a paucis ob-
 nouū pugnadi genus cū tormētis, & quia prætor ī ter-
 rā equites sexdecim exposuerat, qui pugnae interfue-
 rūt, a tergo barbaros adorti, turmas findebant celerī
 cursu, nō aliter q̄ si greges ouīū iter facerent, perimē-
 do, feriēdo a dextris & a sinistris: Miraculo pculsi mi-
 seri hæsitabāt, neque exercēdi tela loc⁹ dabatur, idē aī al-
 arbitrabatur hominē equo annexū, uti de cētauris na-
 ta est fabula. Duos & uiginti dies sunt potiti oppido,
 laute sub tecto nrī, sub dio barbari esuriētes degūt. ne-
 que sūt ausi nrōs adoriri. munitiorē opidi ptē, ueluti arce
 d 2 tuti ele

elegerunt, nocturnisq; freti custodijs, suspecti semper, eruptionem timentes sono uacabant. Potanchanū dicitur ab accolis oppidum, & a uictoria ibi adepta, Victoriam nostri appellarunt. Mira etiam de atriorū ruralium ad delitias in prædijs ædificatorum magnificētia, magnitudine atq; elegantia, cū solarijs, impluuijs, & tabulatis egregijs more nostro: Vt quatuor Hispani rurale quoddā ingressi, per horas quatuor in eo uagati fuerint, antequā ipsius exitum ob magnitudinē comperire potuerint. Per interpretes tādē & captos in prælio regulū & eius primarios accersunt, ut inermes & supplices ueniāt: datur opera, parent dicto, domus quisq; suas repetit, pacem illis præstant lege præposita, ut ab horrentibus humanorum corporum ceremonijs erga manes & perniciosos dæmones, quorum simulachra uenerantur, abstinerēt, nostroq; deo Christo cœli terrarumq; satori, ex uirgine mundo præstito & ad humani generis leuamen crucifixo, dirigant mentis oculos, utq; regi Hispaniæ se subditos fore profiteantur. Pollicentur utrunq; quantum breuitas temporis passa est instruuntur, restitutos nostratibus muneribus contentos reddunt. E cœlo missos arbitrantur uiros, qui adeo pauci numero ausi sint contra ingentem multitudinem manum conferere. nostros & illi quibusdam aureis donis affecerunt, seruas etiam uiginti donarunt. His ita relictis, alias eorundē littorū terras quæsituri abeunt, sinum repetunt sub Grisalua
reper

reperitum ab Alamino, cui nomen dedere Bían sancti Ioánis: Bían uocat Híspanus sinum. pacatis animis ueniunt accolæ. Ab littore oppidum erat distans milia-
 re, domorum, aiunt, mille quingentarum, super tumu-
 lo erectum. ad oppidi hospítia inuitat nostros, dimidi-
 am oppidi partem offerunt, Si perpetui uelint esse ha-
 bitatores secum. putant, uel Potanchanésium exēplo
 perterritos, ad quos iam forte fama puenerat, uel sub
 talium uirorū umbra sperasse in uicinos hostes fauorē
 & auxiliū habituros: Perpetuis nāq; mutuis se bel-
 lis conficiunt imperij cupiditate. Recusant æternā se-
 dem, annuūt temporanæ. redeunt ad littus nostros
 sequitur populus, Scenas illis & ramata magalia sum-
 ma cum diligentiā erigunt, & tutissimis tegminibus
 a pluuiā cooperiunt, castra ibi locant, ne marcescāt so-
 cii. Prætor alamino Naclero & Francisco Montegio
 dat negotium, ut illius terræ occidentem uestigare in-
 tendāt, fessos interim ipse recreaturus, & curaturus sau-
 cios. In Potáchano manet ergo prætor cum reliquis,
 Bergantinos præbet ituris duos, homines quinquā-
 ginta. Ad hunc usq; sinum leuis erat decursus aquarū,
 ubi paulo inferius ad occidentem ad nauigarunt, ac si
 ex montibus altis a torrente raptarētur, ita impetus il-
 los equoris breui spacio ad quinquaginta a socijs trās-
 portauit miliaria. in aquarum concursum incidunt. A
 leua uasta maris planities sese ostendit, quæ descendē-
 tibus ad occidentem undis obuabat, uti duo ingen-

tia flumina quando conueniunt ex aduerso. ita uidebantur a meridie uenientes aquæ, tanquam hostibus in ius alienum pedem inferentibus, primis possessoribus uelle obistere. Ex opposito terram uiderunt longe, a leua & a dextra minime fluctuabant, inter eos cōflictus uorticibus agitabantur in diuersa, qui fere illos deglutierant, sine spe uitæ diu hæsitarunt, flectūt protras, aduerso torrente, unde uenerāt, luctātur remis uelisque innixi, superare uix poterant impetum, quādo secessisse putarunt ad minus passuum duo milia, una nocte quatuor se fuisse retractos inuenerūt. Vicerunt tandem illud graue certamen deo fauēte. Duos & uiginti dies in eo paruo maris spacio consumpserunt, ad socios tandem redeūt, rem aperiunt, finem eum esse terram Colluacanæ, putatiq; continentis, adiudicarunt. Terram uero procul uisam & a fronte, uel continenti nostro annexā, uel septentrionalibus coniungi plagis ad Bachalaos. de quibus late in Decadibus. Restat adhuc P. S. res hæc in dubio, detegetur aliquādo. dum Alaminus & Franciscus Montegius hæc secretā inuestigarent a rege Prouinciæ, qui Multoxumam dicitur, per unum ex eius proceribus prædicto imperantem oppido, nomine Quintalbitor, multis pretiosis, mirisque modis laboratis muneribus aureis, argenteisque, & lapillis ornatis nostri donantur: statuerunt ad nouum Cæsarem nostrū mittere de colonia deducenda, gubernatore Dieco Velasquen inconsulto, qui

qui eos cum mandatis miserat, ut prouincijs peragratís, & redempto auro, regrederentur. Consilium inuunt, in diuersa tendunt, errorem fore proponunt alii, Pars maior suffragatur, non esse de gubernatore curadum, quandoquidem res ad maius tribunal, ad regem scilicet deduceretur, uicit populus: A benigno rege commeatum capiunt. Ad milia inde duodecim in gleba fortunatissima condendæ colonix locum assignant, generalem eligunt gubernatorem, prætorem ipsum Corthesinm. Non desunt qui putent eo inuito. Is magistratus alios creat, ad condendæ urbis regimen. Portucarerium & Montegium, de quibus satis, nuncios ad regem mittendos eligunt eodem Alamino Naiclero duce, quatuor, sponte sua, primarij nostras uisum terras ueniunt, regemq; adeo potentem, ut eius auctoritas tam in infinitum protendatur, ducuntur & foeminae duæ, quæ nostris, more patrio, pareant & obsequantur. Suffusca gens est, auricularum torulos uterque sexus perforat, gemmatosq; aureos perpendiculos circumferunt. Sed uiri quicquid est inter inferioris labij marginem extremum, & dentium inferiorum radices pertulerunt (ut in nos auro digitos gestando circumligamus) in eo labiorum foramine ampliori, lamina subtili retinente interius prodeūtem, argenteū Carolenū æquat eius morulis rotunditas, crassitudo digitū. Fœdius me uidisse nun-

uidisse nunquam recordor. Putant tamen ille elegantius nihil esse sub orbe lunæ. Quo exēplo q̄ uane ruat gens humana in sui cæcitatem, Quamq̄ fallamur omnes edocemur. Existimat Aethiops nigrum colorem candido pulchriorem. Putat & cādidus aliter. de tonsus capillato, barbatus imberbi, se credit esse spectabiliorem. Appetitu ergo urgente, non ratione suaudente tendit gens humana ad ineptias huiusmodi, regiturq̄ suo sensu quæq̄ prouintia, ut inquit diuus Hieronymus, Vana eligimus, a certis & cōmodis abhorremus. Vnde habeant aurum satis dictum est, sed unde argentum nostri sunt admirati. Mōtes altos ostendunt: horum cacumina perpetuis canescunt niuibus, & paucis anni temporibus uerticem ostendūt, ob nubium aut nebularum densitatem. Plana ergo uel mitia montana, aurum procreare uidentur, asperi uero montes & gelidæ eorum ualles argentum. aurichalcū etiam assequūtur, Secures bellicas nāq̄ ac ligones fossorios apud hos inueniunt, ferrum aut calybem minime. Ad munera ergo regi allata deueniamus, & a libris ordiamur. Diximus libros habere gentes has. libros attulerunt, una cum cæteris muneribus, hi Coluacanæ noui coloni, procuratores, nunciij, multos. Scriptibilia sunt eorum folia ex interiore arborum tenui cortice, sub libro superiore creato. Rarum aiunt esse, uti uidemus, non in saliceo aut ulmeo, sed uti cerne refas est in palmularū esui aptarum, tela dura folia exteriora

teriora interfecante: ueluti retia foraminibus & maculis angustis cōtexta, bitumine tenaci retiacula compingunt. Ad aptatam hīnc formam mollefacta cōuertunt, & extendunt ad libitum: dureq; facta liniunt gipso. Putandum est, aut aliqua gipso consanguinea materia tabellas uidisse B. T. Credendum est gipso in farinam cribrato superfultas, in quibus quicquid uenit in mentem, scribi potest, dehinc spongia uel pannulo deleri, ut denuo reiteretur. Ex si cum tabellis fiunt libelli, quos magnarum domorū dispensatores perfora secum ferunt, stiloq; metallico merces emptas coaptant, delendas quādo iam in computatorios codices traduxerint. Non foliatim libros concinnant, sed in longum distendūt, ad plures cubitos: materias in quadratas reducunt partes, non solutas, sed tenaci bitumine flexibili adeo cōiunctas, ut ligneis compactæ tabellis, arguti librarij uideantur manus subiisse. Quacūq; pateat liber apertus, duæ sese facies inscriptæ offerūt, duæ paginæ apparent, totidem sub illis latent, nisi protendatur in longū. Sub uno nanq; folio multa cōiuncta folia consistunt. Sunt characteres a nostris ualde dissimiles, taxillis, hamis, laqueis, limis, stellisq; ac formis eiusmodi, lineatim exarati nostro more: Aegypti as fere formas æmulantur: Interlineatim hominū, animaliumq; species, regum præcipue ac procerū depingunt: quare credendum est gesta esse ibi maiorum cuiusq; regis conscripta, que admodum nostra fit tempe

c state

state. Videmus sæpenumero eos generalibus histo-
rijs, fabulosis etiam codicibus, ipsius rei, quæ narra-
tur, ad alliciendos emere cupientium animos autho-
rum, figuras interserere, arte quoque grata superiores ta-
bularum cōpīngūt, nil differre a nostris clausi uidentur:
legū quoque, & sacrificiorū, ceremoniarūque ritus, astro-
nomicasque annotationes, & cōputationes quasdam, semi-
nandi que rōnes & tpa, libris cōmendāt. Annū ab occasu
eliaco uergiliarū incipiūt, & mensibus claudūt lunari-
bus. Menlem autē a luna nominant Tona, cū menses si-
gnare intendūt, tonas inquirūt, lunā eorū lingua tona
dicūt. Dies autē a sole, unde tot soles, tot dies: Eorū idi-
omate sol Tonaticus dicitur, alicubi tñ aliter. sed nulla
ratione moti, annū distribuūt in mēses uiginti, menses
autē etiā diebus uiginti concludūt. Tempia quæ frequen-
tant, aureis ornāt auleis, & suppellectilibus gēmeis
admixtis, die illucescēte turificāt tēpla, piasque spargūt
preces ante rerū initia. Horrendū facinus in sacrificijs,
& istorū tractuū habitatores oēs p uictimis pueros
puellasque sacrificāt, eo mō quo supra dictū est. Quo tē-
pore semina iacit in terrā, & qñ iā spīcat segetes popu-
lus, seruos p̄tio emptos, laute depastos & p̄tiosis uesti-
bus ornatos suis Cemibus destinat sacrificandos, p di-
es uiginti imolādos circūducūt, trāseuntes p uicos op-
pidani suppliciter salutāt, uelut īter coelites p̄pediē an-
numerādos. Ac rī alia pietate Cemes uenerātur, suū p-
priū sanguinē offerūt, e lingua, hī e labijs, ille ex auri-
bus

bus, aliqui a pectore uel femore, aut cruribus, multi a cutis nouaculis uulneratim emūgūt sanguinē, quē manu receptū roratim plectū cōlū uersus, p templi pauimenta cōspargūt: ita placatos reddi deos arbitrantur. A uilla Ricca, id est noua colonia, distat miliaria nouē oppidū domorū quīdecim milliū, ueteri incolarū nomine Cempoal, nouo Sibylla: regulū reperiūt clausos habentē imolandos seruos quinq̃, ab ductos, regulus supplex repetit, inquiens, pntiē mīhi regnoq̃ huic meo uniuerso astruitis, si seruos imolādos mīhi aufere tis, irati nrī Cemes fata oīa a gurgulioib⁹ corrodi uel grādinibus deturbari, aut siccitate cōsumi, uel torrētibus imbrib⁹ uastari pmittēt cessantib⁹ sacrificijs. Ne despātī desciscerēt Cēpoalani, minus malū elegerūt, in pntia rati nō esse tēpus eis inuitis phibere, quin ueteres ritus exerceāt, seruos restituerūt. Licet illis sacerdotes gloriā æternā, & ppetuas delitias polliceātur, de orūq̃ familiaritatē post huius sæculi pcellosos dies, moesti tñ hęc promissa auscultabant, maluissentq̃ liberari. Sacerdotes Quines appellant, singulari numero Quin, coelibes uiuunt & incorrupti. cum timore reuerenti sacerdotes uenerantur. hostium & in bello captorū ossa, carnibus exes in fasciculos ligata, ad Cēmīum pedes suspendunt, ueluti uictoriæ trophæa, luctorum titulis suppositis. Notandum aliud, Sanctitati Tuæ gratum. Referunt anniculos iam pueros puellasq̃ cum prijs ceremonijs, sacerdotes in templis aqua

in crucē cū urceolo capiti supiniecta baptizare uidentur, uerba nō p̄cipiūt, actus & murmura licet animadu-
 uertere. Neq; illi, uti Maumatici aut Iudæi, putant eo-
 rū tēpla uiolari, si alienigenæ legis q̄sq; eorū sacris in-
 ter sit. De libris, tēplis ac sacroꝝ ritibus satis dictū pu-
 tamus, ad alia regi allata munera deueniamus. Duas
 attulerūt molas, uti trusatiles, unā aureā, argenteā alte-
 rā, solidas, tenues tñ. circūferentia fere pari spitanarum
 octo, & uiginti ponderis Castellanorū, est aurea triū
 miliū octingentorū. Diximus Castellanū esse monetā
 aureā, q̄ ducatū triente superat. eius centrū occupat ue-
 luti regis in trono sedētis cubitalis imago. dimidia, ad
 genu usq; uestita, Genij similis, eo uultu, quo noctur-
 nos lemures p̄ctores n̄ri pingere sunt soliti, cāpus ra-
 mis, floribus effigiatus, eadē est argentæ facies: Fere
 idē pondus utrunq; metallū purū. aurea etiā grana ru-
 dia, nō cōflata, in argumētū auri natiui, uti ciceres aut
 lentes attulerunt. torques quoq; aureos duos, quorū
 alter cōstat catenulis octo, quibus inserti sunt rubri la-
 pilli, nō pyropi tñ, duo & triginta supra ducentū, Viri-
 des aut tres & octoginta supra centū, non smaragdī tñ
 Eiusdē sunt existimationis illi qua hī apud n̄ros nobi-
 les: Ab eius torquis fimbria tintinabula pendent au-
 rea septem & uiginti, figuris q̄tuor gemmeis auro liga-
 tis intersecta. Dependēt a singulis aurei perpendiculi.
 Torquis alter est quatuor catenalarū aurearū, p̄ gyros
 rubris ornatarū lapillis centū duobus, uiridibus autē
 centum

centū septuagintaduobus, sex & uiginti aureorū tinti-
nabolorū elegāter cōptorū, in ipsius torquis medio de-
cē sunt insertæ magnæ gemmæ auro circūligatæ, a quibus centū ppendiculi suspensi egregie laborati. corace-
os coturnos diuersorū colorū afferūt, forte duodecim,
hos auro, argēto illos, gēmis alios fultos, colorib⁹, tū
glaucis, tū uiridib⁹, a singulis tintinabula pendēt au-
rea. Tiaras mītras uarijs gēmis insutas, glaucis saphi-
ros æmulātibus refertas, portāt. de cristis, zonis, & fla-
bellis plumeis, qd referre quæā, nō sentio. Si qd unq̃ ho-
noris hūana ingenia in hmōi artib⁹ sunt adepta, prin-
cipatū iure merito ista cōsequētur. Aurū gēmasq; non
admiror quidē: q̃ industria, quoue studio superet op⁹
materiā, stupeo. mille figuras & facies mille p̃spexi,
q̃s scribere neq̃o. Quid oculos hoīm, sua pulchritudi-
ne, æque possit allicere, meo iudicio uidī nunq̃. Nota-
rū nobis uolucrū sunt pennæ lucidissimæ, uti p̃ auonū
aut fasianorū caudas uisas admirarētur: ita & nos illo-
rū pēnas, quib⁹ & flabella & cristas cōficiūt, & elegā-
tia ornāt cuncta: Glaucos, uirides, flauosq; ac rubros,
ac cādidos, suffuscos etiā colores pēnis inesse natiuos
inspeximus: auro cūcta illa instrumēta cōfingunt. Ca-
leas attulere duas gēmis glaucis cooptas, unā tintina-
bulis aureis fimbriatā, & aureis plurib⁹ laminis, duo-
bus aureis calculis tintinabula sustinētibus, Altera gē-
mis eisdē, sed qnq; ac uiginti fimbriata est tintinabulis
aureis, cristata uiridi uolucres Conū occupāte, cui⁹ pe-
des

des, rostrū, & oculi aurea. Singla uero tintinabula singuli sustinet aurei calculi, fuscinas quatuor tridentes penatas uarijs coloribus intextas, quarum dentes sunt gemmei filis aureis colligati. Eodem ordine sceptrum ingens gemitum cum duobus aureis tintinabulis, aureum etiam brachiale, calceos ex corio ceruino, aureo filo consutos, sola candida subiecta, ex lucido lapillo semiglaucos, una & candido circumspectum auro speculum sphingem. Forte lapidem diaphonium auro circumligatum. magni lacerti caput. & coqueas ingentes duas, anates aureas duas, & uarias uolucrum species aureas. Quatuor & pisces cefalos aureos, & ex auricalcho uirgam. penis miris modis insuta omnia. Portarunt bellicas peltes, & ancylia. Scuta quatuor & uiginti aurea, & argentea quinque. Mitram plumis uarijs contextam, in cuius fronte media, lamina insculpta est aurea, effigiata Cemi idolo. Figuram quatuor aliarum sepiunt, in modum crucis, aurearum laminarum, uariorum animalium, leonum puta, tygrium, & luporum capita, uirgis & tabellis formata animalia, ipsorum corijs supinsutis, auricalcheis tintinabulis ornata, & diuersorum animalium corijs integra, & egregie confecta. Lodices uarias gossampinas, candido, nigro, & flauo coloribus intextas: duas auro & gemis dices: tresque alias pennis & gossampino intextas scacorum ludo: quod argumentum est & scacorum fritillos habere eos in usu. Aliam a fronte nigro, candido, rubroque coloribus intrinsecus rasam sine uarietate. Aliam eodem modo intextam, aliorum colorum, rota nigra medium.

diū tenēte, radiata pēnis lucentibus intermixtis: cādī-
das & alias lodices duas, peristromata, aulea, & sagu-
lū, patrio more, uiri gestamē: & textas interiores: & ca-
pitis uelamīa uaria tenuissima, & pleraq; alia pulchra
uīsu magis q̄ p̄tiosa, quæ arbitror iā T. S. tædiora po-
tius fore q̄ delectabilia narratu. Prætermitto & inūe-
ras nauigantiū particulas, de laboribus, egestate, &
periculis, & de monstris, & aduersis multis, quæ in su-
is annotatiōibus quisq; edisserit, in nostroq; regio re-
rū Indicarum senatu leguntur: ex uarijs & multis eo-
rum indicibus, & priuatis literis hæc pauca collegi.
Munerū tamen latores & Ferdīnandus Cortesius clas-
sis ipsius præfectus, & condendæ colonix nouæ in ex-
tremis terris autor, a regio indico senatu contra rectū
iustūq; fecisse iudicantur, qui inconsulto Cubæ guber-
natore, qui eos autoritate regia miserat, prouintiā su-
sceperint ab eius mandato alienā, quiq; uenerint, licet
ad regē, se in salutato. p. pcuratorē fugitiuos latrones,
& læsæ maiestatis reos Cubæ gubernator appellat. Il-
li autē se maius multo præstitisse regi obsequiū, uenisse
q; ad maius tribunal arguunt. Petit capite puniantur
gubernator, Petūt magistratus istī & sumptorū tot la-
borū & periculorū præmiū. p̄miū & multa differtur,
ut pars utraq; audiatur statutū & sancitū est. Iā ad
Darianenses Vrabæ sinus in putato continenti habi-
tores ueniamus. Darienē dixim⁹ esse fluuiū in occide-
tale Vrabæ sinus eadentē latus: in huius ripa Hispani-
c 4 coloniā.

coloniã, regulo Cemato ui armos pulso, posuerunt. Co
 loniæ nomē ex uoto pugne tpe pmissio dīxere, san
 cta Maria antiq̃. Ad hos diximus in calce decadū fuis
 se missos eo anno quo scribere desim⁹, duce Petro A
 ria Abulensi, uiros mille ducētos, id petēte Vasco Mu
 gnoe Balboa: Qui primus Australe Pelagus latēs ad
 huc detexerat, & Darienē sib⁹ p̃erat. Appulso ad Da
 rienē Petro Aria gubernatore cū ampla regiā potesta
 te, dixim⁹ fuisse destinatos p̃ diuersa, cū uarijs peditū
 turmis diuersos centuriones. Breuib⁹ absoluā, q̃a hor
 rida oīa, suauia nulla. ex quo nr̃æ decades desierūt, nil
 aliud actū est, nisi perimere ac perimī, trucidare ac tru
 cidari. ad uoluntatē creauerat rex Vascū, nequiuīt diu
 ferre Petri Ariæ imperiū, dissiderūt animis, cōfuderūt
 oīa. Intercessit tēpus, Ioānes Caicedus Franciscanæ re
 ligionis pulpitarius Vasco promissit filiā in uxore Pet
 ri Ariæ. Ars, inter rerū duces, qua cōueniant, nulla re
 peritur. Dissident multo acri⁹, & res ad talē casum de
 ducta est, Vt occasione nactus in Vascū Petrus Aries
 processu p̃ prætores urbanos formato, iugulari Vascū
 mandauerit, Et una primarios quinq; alios, inquiring
 Vascū sociolq; defectioni studuisse in mari Australi,
 ubi classiculā nauigiorū q̃tuor Vascus ipse construxe
 rat, ad Australia putati cōtinentis littora inuestigāda,
 dixisse Vascū cōmilitonib⁹ tercētis, quos secū hēbat:
 En q̃d uiri tot laborū & piculorū mecū participes ali
 eno subiecti semp̃ impio erimus: Quis ferre possit iā
 huius

huius gubernatoris insolentiam: lito ra hæc sequimur quo
 fors dederit, & inter tot elysias puincias tā vastæ tellu
 ris, unā eligamus, in q̄ nobis ipsis qđ uitæ supeſt liberi
 iā tādē uiuere possim⁹: Quis hoīm nos repire poterit,
 aut reptis uim īferre res ad gubernatorē delata ē, Va
 scū ab Austro accersit Petrus Aries, paret dicto Vasc⁹
 ī catenas cōijcitur, negat Vascus tale cōsiliū cogitasse,
 testes q̄rūtur malefactorū q̄ patrauerat, ab initio dicta
 colligūtur, morte dign⁹ cēsetur, pimit̃. ita laborib⁹ &
 piculis, q̄ subiuit innūera miser Vascus, qñ maiores se
 titulos adepturū sperabat, finē imposuit. Classiculā Pe
 trus Aries ipse, uxore in Dariene relictā, cōscēdit, scru
 tatur⁹ littora nōdū an redierit itelligim⁹. Neq; ipsi de
 est fortuna. Iā alius ē designat⁹ gubernator, dict⁹ Lu
 pus Sofa, ex fortunatis insulis, ubi extitit prex, reuo
 catus ad Dariene: qđ stomachi sit habiturus, si redi
 erit Petr⁹ aries, boni iudicēt, nil unq̄ gloriā dignū sub
 eo actū est, nimīū remissum ab initio fuisse hinc argui
 tur, illinc aut nimis indulgētem, & paꝝ seuerū in corri
 gendis errorib⁹. de hoc satis. Omīssa qđā repetam⁹,
 de flumine ingētī Dabaīda pfundissimo, dicto a nris
 Grandi, Qui labitur in ultimū Vrabe sinus angulū p
 portas (uti Nilus in ægyptū mare) septē. late in decadi
 bus, q̄ ei⁹ mōtana sint auro ditissima, ex accolarū rela
 tu dixi. Dabaīdæ arcana scrutaturi, Vascus & ptores
 alij, cōpositis agminib⁹, aduerso flumine, cū nauib⁹ di
 uersarū specierū, q̄ter cōscenderūt q̄draginta milia pas
 suum

suū primo, mox quīnq̄ginta, demū octuaginta, ex trās
uerso als. Oīngēs facinus, gēs nuda uestitā, inermis ar
matā, p̄fligauit sp̄, trucidauit ad unū, aliqñ uulnerib⁹
cōfecit oēs. Sagittis bella gerūt uenenatis, Et qua uisu
hostiū carnes assequūtur detectas ictum figūt certissi
mū. Habēt & iacula, q̄ pugnæ tpe tā crebra iaculātur
eminus, ut more nubis solē hostib⁹ eripiāt: habēt &
ligneos durefactos enses latos, qbus cominus certāt
ferociter, si ad man⁹ deueniatur. & Vascū ipm multis
uulneribus cōfecerūt aliqñ. Ita flumē Debaīda inexploratū relīnqitur. Restat ut de Hispaniōla, reliq̄rū in
sularū genitrice, pauca dicamus. refarcitus est in ea se
natus, quinq̄ sunt additī iudices, qui uniuersis illis tra
ctibus leges p̄beant. Sed p̄pediē colligere in ea aurū,
licet sit auro pregnās, desinēt: quia fossiores deerunt. ad
exiguū miseri accolæ reducti sunt numeꝝ, quoꝝ opa
auro legēdo usi sunt, absumpti sūt ab initio bellis acri
bus, famæ multo plures, quo anno radicē, q̄ panē nobi
liū cōficiēbāt, eruerūt, & a māncio grano seminando
pane populari abstīnuerūt, Reliquos uarij morbi (ig
noti hactenus) anno M. D. X V I I I. qui tanq̄ morbosas
pecudes cōtagioso halitu eos inuasērāt, & una, ne mē
tiamur, auri cupiditas, in quo effodiēdo, cribrādo, ac
legēdo miseros, post iacta semina, otiosis ludis, ac tri
pudijs, & piscationi, aut pui cuniculi uenationi assue
tos, inhūane nimis exagitarūt. Iā p̄ regiū uniuersū se
natū sancitū est, ut liberi reducātur in populos & agri
culturæ

culturæ generationiꝫ indulgeant, Seruī aut̃ & aliūde em-
pti, ad id aurifodinarum opificiū trahantur. De auri mor-
tifera fame satis dictū. Auditū est mirandum, quantum in
hac insula coalescant omnia. octo & uiginti sunt in ea tor-
cularia erecta, quibus magna saccari copia extorquetur.
Saccareas aiunt cannas altiores crassioresq; in hac insula
creari, q̃ alibi usquā, ad crassitudinē lacertalē aiunt & uiri-
lis staturæ, ac semis, altitudinē nutriri, &, quod maius, Va-
lentiæ Hispanæ, ubi ingēs saccari copia quotānis elicitur,
uel ubicūq; saccareis cannis inuigilatur, quinꝫ uel sex,
aut qñ copiosius, septē phialas cannas quæq; radix partu-
rit, in Hispaniola uiginti aut triginta interdū. Quadrupe-
dū est in ea copia imēsa. Auri rabida sitis a cultura Hispa,
nos hactenus diuertit. triticū augetur in immēsum, ut cen-
tesimū aliqñ reddidisse dicatur, Vbi cura sit in collib⁹ aut
mōtanis iugis, ad Boreā p̃cipue uersis, tritico serendo in-
tendere. Coalescūt & uites in eisdē ptibus. De arboribus
uero cassiam fistulā gignētibus, ex insulis putato continē-
ti uicinis asportatis (de qbus mētionē fecimus in decadū
libellis) quid dicemus: tāta est iā copia, ut post paucos an-
nos librā sim⁹ untix loco a pharmacopolis habituri. De
syluis coccineis, deq; reliquis huius beatæ insulæ progai-
tiuis, & naturę in illā porrecta beneficētia, satis multa in
decadibus: Placuit tñ pleraq; repetere, quia a grādium ne-
gotiorū mole arbitror ad huiuscemodi rerū recordatio-
nē T. B. ingeniū diuertisse. nec labia detorquēt, quæ sunt
lapida, modo materia p̃tiosa p̃tiosis uestibus induatur.

F I N I S

